

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanası

**Dil və mədəniyyət rəngarəngliyini qoruyub saxlamaq üçün
qeyd edilən – Beynəlxalq Ana Dili Günü**

**21 fevral - Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə mərkəzi
kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd
kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait**

Bakı - 2021

Tərtibçilər:

**Nərgiz Məcidova
Sevil Əhmədova**

**İxtisas redaktoru və
Buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Redaktor:

Ruhiyyə Məmmədli

Dil və mədəniyyət rəngarəngliyini qoruyub saxlamaq üçün qeyd edilən – Beynəlxalq Ana Dili Günü: 21 fevral Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F.Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası; tərt.ed. N. Məcidova; S. Əhmədova, ixt.red. və burax. məsul Ş. Qəmbərova. - Bakı: F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2021. – 34 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2021

Giriş

*Əcdadlardan varis qaldı,
Azərbaycan dili bizə.
Əzizləyib saf saxlamaq,
Buyurublar onlar sizə.*

Hər bir xalqın varlığını təsdiq edən başlıca amil onun doğma dilidir. Millətin dili onun milli sərvəti, varlığının təsdiqi, həmçinin milli kimliyi deməkdir. Onun dili, əlifbası onun millət olaraq formalaşmasında vacib şərtlərdən biri hesab edilən əsas amillərdəndir. Çünki xalqın keçdiyi tarixi yolu, onun mədəni səviyyəsi, birinci növbədə onun Ana dilində öz əksini tapıb nəsil-dən-nəsilə oturulur. Öz tarixini daha mükəmməl etmək üçün hər bir insan öz ana dilini yaxşı bilməli və onu qorumalıdır. Öz ana dilinə yad sözlərin daxil edilməsinə yol verməməlidir. Ana dilini mükəmməl bilmək insanın mənəvi aləminin zənginləşməsində, dünyagörüşünün genişlənməsində, təhsil almasında, öz soydaşları ilə ünsiyyət qurmasında mühüm rol oynayır. Dil hər millətin özünəməxsusluğunu qoruması ilə yanaşı, onun tərcümə vasitəsilə başqa xalqların mədəni irsi ilə tanış olmağına imkan yaradır. Xalqımızın ünsiyyət vasitəsi olan ana dilimiz milli-mənəvi dəyərlər sistemimizdə ən qiymətli sərvətimizdir. Təsadüfi deyil, dahilərimiz ana dilimizi mənəvi Vətən saymış, ulularımız milli varlığımızı yaşatmaq üçün onu torpaqlarımızla eyni dərəcədə qorumuşlar. Dilimiz də eynilə torpaqlarımız kimi ötnənlərimizi bugünümüzə qovuşdurmuş, xalqımızı dünyada tanıtmışdır. Xalqımız onu yaşadan dilini Dilimiz isə xalqımızı zaman-zaman qoruyub nəsillərə ötürmüşdür. Hər il qeyd edilən Beynəlxalq Ana Dili Günü 1952-ci il fevralın 21-22-də Pakistanda benqal dilinin qadağan edilməsinə etiraz olaraq keçirilən aksiyada polisın müdaxiləsi nəticəsində 4 nəfərin şəhid olması nəticəsində yaranmışdır. Banqladeş nümayəndələri fevralın 21-ni məhz həmin şəhidlərin

xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq Ana dili günü adlandırılması haqqında müraciət etmişdilər. Banqladeş səfirinin müraciətinə əsasən YUNESKO-nun 1999-cu ilin noyabrında verdiyi qərar ilə 2000-ci ildən həmin gün Beynəlxalq Ana Dili Günü kimi elan edilməyə başlamışdır. Hər il bu günün keçirilməsinin məqsədi dünyada məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dillərin qorunması, hər kəsə öz doğma dilinin varlığını hiss etmək və onunla qürur duymaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək hüququ olduğunu bir daha xatırlatmaqdır. 21 fevral tarixinin Beynəlxalq Ana Dili Günü kimi keçirilməsi elan olunduqdan sonra UNESCO - ya üzv ölkələrə bildirilmişdir ki, həmin gün məktəblərdə, universitetlərdə ana dilinin əhəmiyyəti ilə bağlı tədbirlər, konfranslar, seminarlar keçirilsin. F.Köçərli adına uşaq kitabxanasında hər il 21 fevral Beynəlxalq Ana Dili Günüə həsr edilmiş Ana dilinin qorunması və onun sevilməsinin uşaqlara təbliğ edilməsi mövzusunda kütləvi tədbirlər hazırlanır. Hazırladığımız bu vəsaitdə Beynəlxalq Ana Dili Günüə həsr edilmiş müxtəlif tədbir formaları, sərgi, kitab icmalı, yazı müsabiqəsi, viktorina, səhnəcik və s. ssenarilər verilmişdir. Vəsaitin I hissəsində *“Dilimizi sevək, onu qoruyaq”* başlıqlı kitab icmalı, oxucularla söhbət, II hissəsində isə *“Ana dilim - can dilim ”* adlı ədəbi-bədii gecənin ssenarisi, şeir müsabiqəsi verilmişdir. Vəsait mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Dil və mədəniyyət rəngarəngliyini qoruyub saxlamaq üçün qeyd edilən – Beynəlxalq Ana Dili Günü

Böyük rus şairi M.Y.Lermontov Qafqazda olarkən dostu S.A.Rayevskiyə yazırdı ki, Avropada fransız dilini bilmək nə qədər vacibdirsə, Qafqazda da Azərbaycan dilini bilmək o qədər zəruridir.

Doğma Ana dilimiz olan Azərbaycan dili bizim milli sərvətimizdir. Ona görəki, bu dildə analarımız beşik başında bizə lay-lay çalıb. Dahi Füzulimiz eşqin gözəlliyini, Nəsimimiz dözümlü necə olduğunu, Vurğunumuz Ana Vətənin ecazkarlığını, Üzeyirimiz öz dünyasını bu dildə ifadə edib. Dil yalnız ünsiyyət yaradan vasitə olmayıb xalqın mədəniyyəti, xasiyyəti, tarixi, insani keyfiyyətlərini və soykökünü təyin edir. Buna görə də tarix yaşadıqca xalqımız bu sərvətin qayğısına qalmalı, dilimizi gələcək nəsillərə ötürməlidir. Çünki hər xalqın dili onun sözlə ifadə edilən bir tarixidir. Hər bir xalqın tarixi isə onun minilliklərdən gələn mənəvi mədəniyyətidir. Bu mədəniyyət onun dili ilə tarixə çevrilərək əsrlər boyu yaşayır. Azərbaycan dilinin bugünkü inkişaf səviyyəsi isə xalqımızın dünyanın ən qədim xalqlarından biri olduğunu təsdiqləyir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin söylədiyi kimi, xalqımız əsrlər boyu böyük sınaqlardan, çətinliklərdən keçsədə, ancaq öz mənliyini, milliliyini, öz dilini itirməmişdir.

Dilimizin qorunub, saxlanması

Ana dili insanın mənəvi aləminin zənginləşməsi, dünyagörüşünün genişlənməsi, mükəmməl təhsil alması, soydaşları ilə ünsiyyət qurmasında mühüm rol oynayan bir vasitə olduğundan dilimizin dövlət statusuna yüksəlməsi qürurverici tarixi hadisə olaraq, milli dövlətçilik tarixinin qızıl səhifəsi və millətimizin millət olaraq təsdiqidir. Bu gün Azərbaycan dilinin dövlət statuslu dillər arasında yer tutmasında böyük fədakarlıqlar göstərmiş, “Dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi köklərə malikdir. Şəxsən mən öz ana dilimi çox sevir və bu dildə danışmağım fəxr edirəm” deyən ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə minnətdar olmalıyıq. Ümummillilider tərəfindən Ana dilimizin qorunması siyasətinin əsası hələ ölkəmizdə 1970-ci illərdən Heydər Əliyevin indiki Bakı Dövlət Universitetinin 50 illik yubileyində Azərbaycan dilində çıxış etməsindən sonra qoyulmuşdur. Bundan sonra da bu dil dövlət əhəmiyyətli tədbirlərə işlədilərək Azərbaycan SSR-in 1978-ci il Konstitusiyasında dövlət dili kimi qəbul edilmişdir. Müstəqillik əldə etdikdən sonra 1995-ci ildə ilk milli Konstitusiyamızda da Azərbaycan dili dövlət dili kimi qəbul edilmişdir. Bu fərmana əsasən 2001-ci ilin iyulunda Ulu Öndərin *“Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında”* fərmanı imzalanmış, eyni zamanda, həmin vaxtlarda Dil Şurası da yaradılmışdır. Bundan bir müddət sonra 1 Avqust Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü təsis olunmuşdur. Ümumiyyətlə, bu bir tarixi faktdır ki, dünyanın böyük liderləri içərisində, o cümlədən Türk dünyasında ümummilli lider Heydər Əliyev qədər dil məsələsini dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldıran lider olmamışdır. Ana dili amilinin xalq üçün çox böyük əhəmiyyəti olduğundan, bu amil millətin

özünüdərki üçün çox mühüm bir məsələdir. Ona görə də o böyük tarixi şəxsiyyət Ana dilini milli dəyər səviyyəsinə qaldırmağı bacarmışdır.

Əlifbaya keçid hər zaman çox mürəkkəb məsələ kimi böyük tarixi bir proses olmuşdur. Azərbaycanda coxlu sayda əlifbalar dəyişsədə lakin dəyişikliyin xalqımızın mədəniyyətinə, tarixinə, dilinə nə qədər ziyan vuran məsələ olduğunu çox gözəl dərk etmişik. Amma latın qrafikasına keçidin isə müsbət çəhətləri çoxdur. Bilirik ki, ölkəmizdə yeni əlifbaya keçid 10 ilə qədər davam edib. Bu proses ötən əsrin 90-cı illərin əvvəllərindən başlayıb, 2001-ci ildə isə yekunlaşmışdır. Azərbaycanda latın əlifbasına ilk olaraq məktəblər, ikinci dövlət müəssisələri, sonuncu isə mətbuat keçmişdir. Ümummilli liderimizin həyata keçirdiyi ana dili siyasətini bu gün də, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Latın qrafikasında kütləvi nəşrlərin hazırlanması bunun parlaq göstəricisidir. Dövlət başçısı İlham Əliyev doğma ana dilimizə, milli adət-ənənələrimizə, qədim mədəniyyətimizə böyük həssaslıqla yanaşır. Azərbaycan ədəbiyyatını, azərbaycanlı düşüncəsini əks etdirən sanballı əsərlərin latın qrafikasında yenidən nəşr edilməsi məhz Azərbaycan Prezidentinin təşəbbüsü ilə baş tutub. Ölkə rəhbərinin 2004-cü il yanvarın 12-də imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamı eyni zamanda Əlifba ilə bağlı problemləri tamamilə həll etmiş oldu. Beləliklə, görülən işlərin nəticəsində kütləvi nəşrlərin latın qrafikasına keçirilməsi demək olar ki, tam təmin olundu.

2002-ci il sentyabrın 30-da “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” Qanunun qəbul edilməsi Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi işlədilməsi, onun tətbiqi, qorunması və inkişaf etdirilməsi, dünya azərbaycanlılarının Azərbaycan dili ilə bağlı milli-mədəni özünümüdəfiə ehtiyaclarının ödənilməsi

istiqlamətində daha bir addım atılmışdır. Bundan başqa Dövlətimizin başçısının “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında”, “Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında”, “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında”, “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Dil Komissiyasının yeni tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında”, “Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” sərəncamları, “Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilindən istifadənin daha da təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Fərmanı və bu istiqamətdə görülən işlər dilimizin inkişafına böyük qayğının təzahürüdür.

Bir mədəniyyət müəssisəsi kimi günü-gündən qloballaşan dünyamızda Azərbaycan dilinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsinin təbliği ən zəruri məsələlərdən biridir. Çünki Azərbaycan dili 50 milyondan artıq soydaşımızı bir-biriylə birləşdirən və onları biri-biriylə doğmalaşdıran bir atributdur.

Ana dilimizin tarixi yolu

Dilimizin E.ə. IV əsrdən gələn bir tarixi yolu vardır. Hansıki bu dövrlərdə indiki Azərbaycan ərazisində Albaniya, cənubda isə Atropatena dövləti mövcud olmuşdur. Uzun müddət şimalın və cənubun əhalisi həmişə birlikdə olduğu üçün bir canişinlikdə birləşdirilir. Nəticədə isə Azərbaycan xalqı və ümumxalq Azərbaycan dili təşəkkül tapır. Dil olaraq ümumxalq Azərbaycan dili eramızın V əsridə formalaşmış, VI–VIII əsrlərdə şifahi ədəbi dilimiz təşəkkül tapmışdır. Bu dövrün ən mükəmməl abidəsi “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları meydana gəlir və bugünümüzə qədər yaşayır.

IX-XI əsrləri əhatə edən yazılı dilimiz bu dövrlərdə daha da təşəkkül tapır. Birinci minilliyin ortalarında Azərbaycan dilinin yazısı, əlifbası artıq meydana gəlir. Şifahi ədəbi dil nümunəsi sayılsa da, 1500 ildən artıq tarixi olan “Kitabi-Dədə Qorqud” un dili həm də kamil yazı nümunəsidir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dan sonra XIII əsrin dil materiallarını əldə etmək mümkün olmuşdur. Aradakı boşluq həmin dövrdə yazı materiallarının olmaması demək deyildir. Bunu böyük Azərbaycan şairi Nizaminin qeydləri, türk xalqlarının əldə edilmiş yazılı abidələri, M.Kaşğarının “Divan”ı, az sonra meydana çıxan “Dastani-Əhməd Hərami”, “Mehr və Vəfa”, “Yusif və Züleyxa” kimi kamil əsərlər də təsdiq edir. Birinci minilliyin ortalarından başlayaraq, dilimiz həm türk dili, həm də azəri dili adlanmışdır. Türk adını qədim dövrlərdən yaşadıb gətirən Turukki tayfası olmuşdur. Turukkilər çox güclü birlik yaratmış və öz zamanlarında güclü Assur dövlətini daim qorxu altında saxlamışlar. Turukki sözü “güclü, qüvvətli, doğan, törəyən” mənalarında tur, tör sözündən olub, türük/türk sözünü əmələ gətirmişdir. Türk sözünün tarixi çox qədim olsa da, Azərbaycanda V əsrdən – Sasanilər dövründən kütləviləşməyə başlamışdır. Mənbələrə görə Ərəblər cənub ərəzilərdən tədricən şimala qalxdıqları və Atropatena sözünü öz şivələrində “Azərbaycan” şəklinə saldıqları, azərbaycanlıları qısa şəkildə “azəri” adlandırdıqları üçün “türk” sözü ilə yanaşı, “azəri” terminindən istifadə edirdilər. Bu sözlərin işlənməsi erkən başlamışdı. Türk sözü V əsrdən, azəri sözü isə VII əsrdən işləkliyini genişləndirmişdir. Ərəb tələffüzü ilə təşəkkül tapan Azərbaycan sözü Antarpatianu sözündən əmələ gəlmişdir. Antarpatianu sözünün birinci hecasındakı An Allah adının “n” samiti düşmüş, söz Atarpatianu, tədricən Atropatena şəklini almışdır. Bir sıra yazılarda isə Atropatena sözündə irəli çıxan *dz* qovuşuq səsinin karlaşmış birinci komponenti (t) üstünlük

qazanmış, ərəblər isə öz dillərinin xarakterinə uyğun olaraq həmin qovuşuq səsin ikinci komponentinə üstünlük vermiş, sözü *Adzərbaycan – Azərbaycan – Azərbaycan* şəkillərində tələffüz etmişlər, fərqləndirmək üçün Azərbaycan ərazisində işlədilən dili “*əl-azəriyə*” – *azəri dili* adlandırmışlar. Azəri sözü bu sözdən, bu tələffüzdəndir. Bu söz tayfa adı deyil, Azərbaycan sözündəndir və Azərbaycan sözünün qısaldılmış forması kimi təşəkkül tapmışdır. Beləliklə, dilimizin adı kimi, türk dili ifadəsinin də böyük tarixi vardır. 1924-cü ildə Türkiyə respublikası yarandıqdan, türklərin dili türk dili adlandırıldıqdan xeyli sonra da dilimiz “türk dili” adı ilə tanınmaqda idi və hətta 1936-cı ildə “*Türk dil*” adlı məktəb dərsliyi də çap olunmuşdur. 1936-cı ilin SSRİ konstitusiyasında dilimizin adı “Azərbaycan dili” şəklində təsbit edilmişdir. 1992-ci il sənədlərinə əsasən Azərbaycan dili termini türk dili termini ilə əvəz edilmiş, 1995-ci il ümumxalq referendumu və respublika konstitusiyası ilə “Azərbaycan dili” ifadəsi yenidən qanuniləşdirilmişdir.

Azərbaycan dili Azərbaycan xalqının milli dilidir. Eyni zamanda, bu dil Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət dilidir. Azərbaycan dilindən həm respublikamızda, həm də xarici ölkələrdə istifadə olunur. Dünyanın 87 ölkəsində bu dildə danışanlar vardır. Ümumiyyətlə, ana dili kimi Azərbaycan dilində 45 milyondan artıq adam danışır. Bundan başqa, bəzi xalqlar arasında Azərbaycan dili ikinci ana dili kimi də işlənir. Hazırda Azərbaycan ərazisində yaşayan bir sıra azsaylı xalqlar, o cümlədən, lahic, talış, tat, qırız, saxur və başqaları Azərbaycan dilindən ikinci ana dili kimi istifadə edirlər.

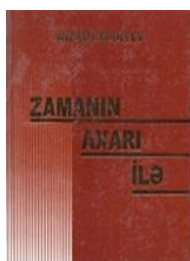
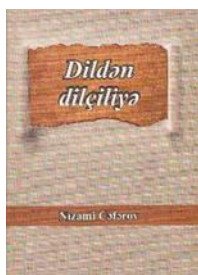
Dilimiz öz mahiyyətinə görə indi dünyanın ən zəngin milli dillərindən biri sayılır. Bu dilin özünəməxsus gözəlliyi və ahəngi buna imkan verir. Onun hər şeydən əvvəl, xoş avaz yaradan səslər sistemi, zəngin və rəngarəng söz ehtiyatının olması, tam

sabıtləşmiş qrammatik quruluşu bunu təsdiqləyir. Azərbaycan dilində ən dərin duyğuları, ən incə mənaları istədiyın şəkildə çox müxtəlif bədii boyalarla ifadə etmək olur. Bu dil elmi, siyasi, fəlsəfi fikirləri çox aydın ifadə etməyə qadir olduğu kimi, bədii təfəkkürün gözəl nümunələrini yaratmaq üçün də çox yararlıdır. Eyni zamanda dünya mədəniyyəti xəzinəsinə qiymətli hədiyyə kimi daxil olan və onu zənginləşdirən M.Füzulinin məşhur “Leyli və Məcnun” poeması, M.Axundovun komediyaları və bir çox misilsiz sənət əsərləri həmin dildə – Azərbaycan dilində yaranmışdır. Fəlsəfi-siyasi əsərlər də bu dildə çox gözəl səslənir. Azərbaycan dilinin gözəlliyi, onun zənginliyi və digər xüsusiyyətləri tarixən bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin nəzəri-diqqətini özünə cəlb etmişdir.

Məşhur şəxsiyyətlərdən Bestujev-Marlinski və başqaları Azərbaycan dilinin əhəmiyyətindən bəhs etmişlər. Görkəmli ictimai xadim olan Sultan Məcid Qənizadə isə Azərbaycan dili haqqında belə yazmışdır: “ Həqiqətən bu dil öz təbiətinə görə çox elastikdir və asanlıqla zərif üslubi formalara düşmə bacarığına malik olmaqla öz xüsusiyyətləri ilə fəxr edə bilər. Bu xüsusiyyətlər öz mahiyyətinə görə çox maraqlıdır... Buradakı xüsusiyyətlərə bənzər hadisələrə hər hansı bir başqa dildə az təsadüf etmək olar”. Azərbaycan dili mənşəcə müasir türk dillərinə məxsusdur.

Keçiriləcək tədbirlər

Kitab sərgisi

Sərgiləri “Ana dilim milli qeyrət simvoludur”, “Ana dilimiz xalqımızın ən böyük milli sərvətidir”, “Ana dilim şirindir”, “Ana dilimiz qürur mənbəyimizdir” kimi başlıqlarda təşkil edə bilərik., Həmçinin bu başlıqlarla dəyirmi masa”, rəsm, şeir, mahnı və inşa yazı yarışmaları da keçirilə bilər. Bu tədbirlərin keçirilməsində məqsəd oxucuların doğma ana dilini nə dərəcədə bildiklərini üzə çıxarmaq, eyni zamanda dilimizin təbliğini yüksəltməkdir.

Dil haqqında görkəmli şəxsiyyətlərin fikirləri

Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir. Dil ədəbiyyatla, mədəniyyətlə, mənəviyyatla bağlıdır, bunlarsız isə vətənpərvərlik formulu yoxdur. Bizim zəngin, böyük söz ehtiyatına malik olan Azərbaycan dilimiz var.

Heydər Əliyev,
Ümummilli lider

“İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir”.

Heydər Əliyev,
Ümummilli lider

Azərbaycan dili o qədər zəngindir ki, heç bir xarici kəlməyə ehtiyac yoxdur. Bir daha demək istəyirəm ki, biz əsrlər boyu dilimizi qorumuşuq. Biz Azərbaycan dilinin saflığını təmin etməliyik.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Dil böyük sənətkarların şahənə yürüşündən ehtizaza gəlir.

Viktor Hüqo,
Yazıçı

Ana dilimiz müstəqil Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının ən böyük milli sərvətidir!

Öz dilini bilməyən adamlar şikəstirlər. Dil böyük bir aləmdir.

Dil xalqın böyük sərvətidir. Ədəbi dilin tərəqqisi olmadan, mənəvi mədəniyyətin tərəqqisi mümkün deyil.

Hər xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur.

Ana dilini bilməmək, ana dilini qiymətləndirməmək şübhəsiz ki, xalq qarşısında böyük qəbahətdir.

Biz indi müstəqil dövlət kimi, azad xalq kimi öz dilimizlə fəxr edirik.

Xalqımız əsrlər boyu böyük sınaqlardan, çətinliklərdən keçmiş, ancaq öz mənliliyini, milliliyini itirməmişdir.

Gənclərimiz tariximizi, dilimizi mədəniyyətimizi və dini dəyərlərimizi yaxşı bilməlidirlər.

Hər bir dili yaşadan və inkişaf etdirən onun xalqıdır. Dilimiz zəngindir, çox ahəngdar dildir, dilimizin söz ehtiyatı çox böyükdür.

Müstəqil Azərbaycanın gələcəyi üçün ən əsas vasitələrdən biri ana dilimizin, dövlət dilimizin inkişaf etdirilməsidir.

Dünyada məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dillərin qorunması məqsədilə hər il keçirilən Beynəlxalq Ana Dili Günü hər kəsə öz doğma dilinin varlığını hiss etmək, onunla qürur duymaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək hüququ olduğunu bir daha xatırladır.

Söhbət

Azərbaycan dilinin tarixi, onun inkişafı və zənginləşdirilməsi yolları araşdırılarkən belə bir fakt aşkarlanır ki, İ.Həsənoğlu, İ.Nəsimi, M.Füzuli, M.P.Vaqif, M.F.Axundov və digər söz sənəti nümayəndələri məhz doğma Azərbaycan dili zəminində yüksəlmişlər. Onların yaradıcılığı isə Azərbaycan dilinin böyük ifadə imkanlarına gözəl nümunədir. Kitabxanada oxucularla böyük Cəlil Məmmədquluzadənin yazdığı “*Ana dili*” felyetonu əsasında söhbəti təşkil edə bilərik. Bu söhbəti onlayn şəkildə də hazırlamaq mümkündür. İlk öncə tədbirin keçiriləcəyi vaxt təyin edilir. Kitabxananın sosial şəbəkələrində bu mövzuda məlumat yerləşdirilir. Kitabxanaçı oxucuları əsərlə tanış edir. Əsərdə universiteti təzə bitirmiş bir gəncə şəhərin qazisinin söhbəti

verilir. Və onların öz ana dilinə belə laqeyid yanaşması ananı çox təsirləndirir. Onların əvəzinə başını aşağı dikir.

Cəlil Məmmədquluzadə: Ana Dili felyetonu

Hərdən mənim xəyalıma bir belə şey gəlir:

Mən universitet, yəni darülfunundan təzə qurtarıb vətənimizə gələn günü şəhərimizin qazısı Axund Molla Səbzəli gəldi bizim evə mənim görüşümə. Evimizdə heç kəs yox idi, anamdan savayı. Bu övrət də çıxdı o biri otağa və qazı ilə biz başladıq söhbəti. Deməyinən yazıq anam da qapının dalında durub qulaq asırdı.

Qazı içəri girən kimi mən yeridim və dedim: “Salam məleyk”. Cənab qazı mənə cavab verdi: “Ay əssalamü əleyküm, ay xudahafiz, əhvali-şərif, ənasiri-lətif, maşaallah, maşaallah, Əxəvizadə, neçə müddətdi müntəziri-vücut i-zicudunuz və müştəqi-didarınız idim, inşaallah zati-alinizin məzacı-mübarək-ləri salimdir”.

Mən bir şey başa düşməyib dedim: “Da”.

Cənab qazı bir qədər baxdı mənim üzümə və yenə başladı: “Əxəvizadə, təhsili-fünunuzu əncama yetiribsiniz, ya dübarə təkmili-nöqsan üçün darülelmə əvdət etməlisiniz?”

Mən genə bir şey başa düşməyib dedim ki, “Cənab axund, yaxşı panimat eləmirəm ki, nə ərz edirsiniz”.

Axund soruşdu: “Necə?”

Mən dedim: “Çto?”

Söhbətimiz elə bu cür qurtardı və axund başmaqlarını geyib çıxıb getdi. Anam girdi içəri və mənə dedi: “Balam, mollaynan nə dil danışdırdınız ki, mən heç nə başa düşmədim”.

Dedim: “Ana, mollaynan biz ana dili danışırıd”.

Anam başını saldı aşağı və bir qədər fikrə gedib dedi: “Yazıq ana dili!”

Hərdəmxəyal

“Molla Nəsrəddin”, 27 yanvar, 1907, N 4.

Böyük Cəlil Məmmədquluzadənin bu əsərinə əsasən deyə bilərik ki, hər kəs öz ana dilini sevməlidir. Azərbaycan dili dünya dilləri içərisində öz gözəlliyi, öz avazı ilə seçilən, uzaq tariximizi bu gün də yaşatmağa kömək edən bir dildir. Dilimiz milli sərvətimizdir. Hər şey ana dilindən başlayır və o, ana südü qədər bizlərə müqəddəsdir. Nə qədər xarici dil öyrənsəkdə dilimiz bizim milli varlığımızdır. Biz nəinki onu öyrənmək onu qorumalıyıq. Qorumalıyıq ki, dilimiz həmişə var olsun yaşasın, geniş ölkələrə yayılsın.

Kitab icmal: Qeyd etdiyimiz kimi hər bir dövlətin milli varlığı olan dili onun maddi və mənəvi irsinin qorunması və inkişafı üçün ən mühüm vasitədir. Azərbaycan dilinin dövlət statusu qazanmasındada ulu öndər Heydər Əliyev siyasətinin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Dil problemlərinin həlli və inkişafı, dilimizin orijinallığının qorunub saxlanması, onun inkişafına mane olan amillərin təsirinin qarşısının alınması, dünya dilləri sırasında nüfuzunun yüksəlməsi demək olar ki, böyük liderin adı ilə bağlı olmuşdur. Uşaq kitabxanası olaraq dilimizin qorunub saxlanması, onun zənginliyinin gələcək nəsələ çatdırılması üçün

kitabxanada kitab icmalının keçirilməsi mühüm tədbirlərdəndir. Bunun üçün kitabxanada gələcək nəsələ hələ kiçik yaşlarından dilimizi sevdirməkdə maraqlı vəsait olan Gülarə Munisin “*Ana dilim can dilim*” adlı kitabının onlayn icmalını keçirə bilərik. Munis, Gülarə. *Ana dilim-can dilim : Kiçik hekayələr və yanılmaclar* / G. Munis ;

red.: Z. Xəlil, Ü. Arif ; məsl. Q. Nəcəfzadə, 2011. - 44 s.

Kitabdakı hekayə və yanılmaclar uşaqlara vətənpərvərlik, həyata, insanlara sevgi hissini aşılamaqla yanaşı onların nitqinin inkişafına kömək edəcək. Bu yanılmacları öyrənmək kiçik yaşlı məktəblilərin nitqinin inkişafı üçün zəngin bir vasitədir. Hər bir hekayənin sonunda verilən test sualları isə kiçik yaşlıları bu hekayələri oxumağa həvəsləndirəcək. Kitab müəllif tərəfindən şəhid məktəbli Fariz Bədəlova həsr edildiyindən ilk səhifədə onun qısa həyat yolu haqqında məlumat verilmişdir. Bu həm də Azərbaycanımızın qəhrəman oğullarından birini onlara tanıdacaqdır.

Kiçik yaşlı uşaqlara bu hekayələr əsasında səhnəciklər hazırlaya bilərik. Kitabda yer alan hekayələrdən birini səhnəcik formasında təqdim edirik:

Səhnədə baba ilə nəvə görünür onların söhbəti eşidilir:

Kitabxanaçı: Dəvəçidə yaşayan Davud babanın bir dəvəsi var idi. Kənddə ondan başqa heç kimin dəvəsi yox idi. Bəzən kəndin uşaqları gəlib Davud babanın dəvəsinə tamaşa edirdilər. Bir gün Davud babanın nəvəsi Dadaş ondan soruşdu:

Nəvə: Baba uşaqlar deyir ki, sən varlısan, bu doğrudur?

Davud baba: Əlbəttə varlıyam. Mənim var-dövlətim o qədər çoxdur ki, heç hesaba gəlməz.

Nəvə: Babacan, bəs sən o dövləti harada saxlayırsan?

Davud baba nəvəsinin başını sığallayıb cavab verdi:

-Yadında saxla! Atalar deyiblər: “ Dövlətdə dəvə, övladda nəvə ”. Mənim dəvəm də var, nəvəm də. Demək mən dünyada ən varlı adamam.

Dadaş fərəhlə babasına baxdı.

Ədəbiyyatımızda ana dilinin mövqeyi

Aydındır ki, hər bir xalqın dili şifahiyyə nisbətən yazılı formada daha tez inkişaf edir. Bunun səbəbi isə odur ki, dildən-dilə keçən söz daha çox dəyişiklikliyə məruz qaldığı halda, yazılı dilin mövcud olduğu dövrdə öz üslubunu daha möhkəm qoruyub saxlamasıdır. Amma hər dövrdə müxtəlif səbəblər - elm və texnikanın inkişafı dilə yeni-yeni sözlər daxil edir ki, bu alınma sözlər bir çox hallarda dilin milli orijinallığını korlayır, onu öz kökündən uzaqlaşdırır. Məhz bu səbəbdən ana dilinin saflığının qorunması problemi hər zaman ədiblərin, dilçi alimlərin nəzərində olmuş, C. Məmmədquluzadə, Qasım bəy Zakir və s. kimi yazıçı və şairlərin əsərlərinin əsas mövzusunə çevrilmişdir. Onlar öz əsərlərində bu problemi əsərlərinin leytmotivinə çevirmiş və bu problemin qarşısını almaq yollarını göstərmişdir. Bu ədiblərimizdən biri də xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadədir. B. Vahabzadənin bu sahədəki əməyi danılmazdır. Şairin bu qəbildən olan şeirlərində ana dilinin saflığının qorunması kimi məsələlər gözəl təbliğ edilir. Elə bu cür şeirlərinə görə şairi “ dil mücahidi”, “ədəbiyyatımızın ana dili şairi” adlandırmaq olar.

Kitabxanada Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə fevral ayının ilk həftəsindən başlayaraq şagirdlər arasında müxtəlif **müsabiqələr** elan edilməsi məqsədəuyğundur. Fevralın 21-də kitabxanada Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə keçirilən tədbirdə müsabiqənin nəticələrinə yekun vurularaq, qaliblərə mükafatlar təqdim edilir. Müsabiqələrin keçirilməsində əsas məqsəd dilimizin tədrisi səviyyəsini müəyyənləşdirməkdir. Uşaqlar arasında belə müsabiqələr keçirməklə onların ana dilimiz haqqında olan biliklərinin nə səviyyədə olduğunu müəyyən etmək olar.

Esse müsabiqəsi:Kitabxanada keçirilən əsas tədbirlərdən biri də, yazı müsabiqələridir. Belə müsabiqələrin keçirilməsi məktəblilərdə yazı qabiliyyətini aşkara çıxarmaqla yanaşı, onlarda sərbəst mütaliə qabiliyyətinin formalaşmasına kömək edir. Məktəblilərlə ana dili ilə bağlı esse müsabiqəsinin təşkili də bu baxımdan çox məqsədəuyğundur. Mərkəz olaraq F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanası 2020-ci ildə 1 nömrəli Uşaq-Gənclər İnkişaf Mərkəzinin birgə layihəsi əsasında oxucular və dərnək üzvləri ilə ana dilinin təbliği ilə bağlı **“Azərbaycan dili - milli varlığımızdır”** adlı esse müsabiqəsi təşkil etmişdir. Müsabiqənin keçirilməsində əsas məqsəd – müstəqil yaradıcı gənc nəslə ana dilimizin zənginliyini, saflığını qorumağı təbliğ etmək, onların istedadlarını üzə çıxarmaq, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək, onlarda milli-mənəvi dəyərləri formalaşdırmaqdan ibarət idi.

İki nominasiya üzrə keçirilən müsabiqə nəticədə 5 balla qiymətləndirilmişdir. Müsabiqənin nəticəsi və keçirilməsi haqqında kitabxananın sosial şəbəkə ünvanlarında tam olaraq tanış olmaq olar.

Sual-cavab:

Kitabxanada oxucularla hər birimizin öz dilini necə bilməsi, xarici dilləri öyrənməyin xeyrinin bizlərə nə olduğunu öyrənmək üçün sual-cavab keçirilə bilər. Sonra isə, onların bir-birinin fikirlərinə münasibətləri əsasında maraqlı müzakirə təşkil edə bilərik. Hazırlanmış sual-cavablar onlara öz dilini sevməyin nə qədər vacib olduğunu, hər birimizin nə qədər əlavə dil bilsək də, öz dilimizi daha mükəmməl öyrənməli olduğumuzu izah edəcək.

1. Ana dili nədir?

2. Başqa dil öyrənmək nə üçün lazımdır?

3. Dil öyrənməyin hansı faydaları var?

4. Beynəlxalq Ana Dili Günü hansı tarixdə qeyd edilir?

5. Heydər Əliyevin dil siyasətinin əsas prinsipləri nədir?

☺ Millilik, çağdaşlıq, gerçəklik və praktiklik

6. Azərbaycan dili hansı dil qrupuna daxildir?

☺Türk dili ailəsinin oğuz dili qrupuna daxildir.

7. Mustafa Kamal Atatürk və Heydər Əliyevin yeritdikləri dil siyasətində apardıqları əsas prinsip oxşarlıqları hansıdır?

☺ Hər iki dövlət xadimi dil quruculuğu məsələsinə dövlət quruculuğu məsələsi kimi baxmışdır, dil haqqında qəbul etdikləri vacib qərarlarla dövlət dilinin statusunu təmin etmişlər.

8. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ana dilinin qorunması siyasətinin əsas məqsədi nə idi?

☺ Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq qorunması

Beynəlxalq statistikaya görə, hazırda dünyada ən çox işlənən dil çin dilidir. Sonra isə ingilis, hind, ispan, rus, ərəb, benqal, portuqal, indoneziya, fransız və türk dilləri göstərilir. Dünya ölkələrinin təmsil olunduğu Birləşmiş Millətlər Təşkilatında isə 6 rəsmi dil var: ingilis, fransız, ərəb, çin, rus və ispan dilləri.

Dünyada gələn əsrədək dünya dillərinin bəzilərinin itib-batacağı gözlənilir. Çünki onlar bəzilərindən danışmaq kimi istifadə olunmur. Bir dilin yaşaması üçün isə həmin dildə ən azı 100 min insan danışması lazımdır. Bu gün dünyada 200-ə yaxın dil var ki, onların hər birində cəmi 10 adam danışır. Dünyada məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dillərin qorunması məqsədilə hər il keçirilən Beynəlxalq Ana Dili Günü hər kəsə öz doğma dilinin varlığını hiss etmək, onunla qürur duymaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək hüququ olduğunu bir daha xatırladır. \

Beynəlxalq ekspertlərin araşdırmaları göstərib ki, yox olmaq təhlükəsilə üzləşən dillər əsasən, milli azlıqların dilləri sayılır.

Ölkəmiz üzrə 2009-cu ilin siyahıya alınmasına görə Azərbaycan əhalisinin 8,4 faizini milli azlıqlar, azsaylı xalqlar və etnik

qrupların nümayəndələri təşkil edir. Bu azsaylı xalqların və etnik qrupların nümayəndələri Azərbaycan dilini də doğma dili kimi qəbul edirlər. Lakin öz unikal mədəniyyətlərini və doğma dillərini də unutmurlar. Kitabxanada Azərbaycandakı bu müxtəlifliyə aid məlumatlardan yığılmış maraqlı slayd hazırlaya bilərik. Onlayn iş rejimində işləyən kitabxanaların saytında Azərbaycanda yaşayan bu xalqların dillərindən bəhs edən videoçarxdan istifadə edə bilərik.

Avarlar - Azərbaycan Respublikasının əsasən Zaqatala və Balakən rayonlarında yaşayan etnik azlıqlardan biridir. Şimali Qafqaz dil ailəsinə məxsus olan avar dilində danışırlar.

Assuriyalılar - Azərbaycanda yaşayan etnik qruplardan biridir. Qədim kökləri İran və Türkiyə ərazisində məskunlaşmış assuriyalılarla bağlıdır. Hal-hazırda Azərbaycanın Zaqatala zonasında kiçik bir etnik qrup kimi məskunlaşmışlar. Dilləri assuriya dilidir.

Axısqa türkləri. Ölkəmizdə təqribən 38 min nəfər axısqa türkləri yaşayır. Tarixi torpaqları Gürcüstan olan bu xalq həmin ərazidən Qazaxıstanın və Orta Asiyanın çöllərinə sürgün edilib. Onların Azərbaycana kütləvi köçürülməsi XX əsrin 50-ci illərinə təsadüf edir. İlk yaşayış məskənləri Xaçmaz, Quba, Saatlı, Sabirabad və Beyləqan rayonlarında olub. Çox zaman onları Mesxeti türkləri də adlandırırlar. Dilləri Azərbaycan dilinə türk dilindən (Türkiyə türkcəsindən) daha yaxındır.

Almanlar. Azərbaycanda yaşayan almanları ruslar 1819-cu ildə Vyutenberq krallığından köçürmüşlər. İlk dəfə Gəncədə (Yelizavetpol), Göygöldə (Yelenendorf), Hacıkənddə, Şəmkirdə (Annenfeld), Bakıda və s. ərazilərdə məskunlaşmışlar. Almanlar Azərbaycanda alman mədəniyyətini, təhsilini yaymış, həmçinin üzümçülüüyü, şərabçılığı, tikinti-inşaat işlərini inkişaf etdirmişlər. Böyük Vətən müharibəsindən sonra almanların

yüksək inkişafını görən sovet imperiyası onları Sibirə və Qazaxıstana sürgün etmişdir. Dilləri alman dilidir.

Axvaxlar - Zaqatalanın Oxoxdərə kəndində yaşayırlar. Axvax dili Liber-Qafqaz dilləri ailəsinin Dağıstan dilləri qrupunda Andi (bəzən Avar-Andi-Didoy) altqrupuna aid olan dillərdən biridir.

İngiloylar - əsasən Azərbaycanın Qax və Zaqatala rayonları ərazisində yaşayırlar. I Şah Abbasın dövründə müsəlmanlığı qəbul etmişlər. Bu qrupun nümayəndələri gürcü dilinin cənub dialektində danışırlar.

Kürdlər - hazırda Naxçıvan MR-nın Sədərək rayonunda rayon mərkəzində, Culfa rayonunun Teyvaz kəndində və Şərur rayonunun Dərəkənd kəndində yaşayırlar, həmçinin erməni işğalına qədər Laçın (Qarakeçdi, Çıraqlı və Minkənd kəndləri), Kəlbəcər (Ağcakənd, Zar kəndlərində tam şəkildə, digər kəndlərdə isə qarışıq şəkildə), Qubadlı (Zilanlı kəndi) rayonlarında da kürdlər yaşayırdılar. Kürdlər İran dil ailəsinə məxsus kürd dilində danışırlar.

Qaraçılar - köçəri xalqlardan biridir. Hind-Avropa mənşəlidirlər. Qaraçılara bütün Avrasiya qitəsində rast gəlinir. Azərbaycanda qaraçılar Balakən ərazisinə I Şah Abbasın köçürmə siyasəti dövründə yerli tayfaların qiyamlarının qarşısını almaq məqsədilə köçürülüblər. Əsasən Şambulbinə, Gülüzənbinə, Məlikzadə kəndlərində yaşayırlar. Balakəndəki qaraçılar farsdillidir. Bundan başqa, qaraçılar Şamaxı, Yevlax rayonlarında və Borçalıda yaşayırlar. Roman dili və ya qaraçı dili — qaraçılar danışan dildir. Bu dil Hind-Avropa dillərinə mənsubdur və qaraçılar Hindistan mənşəli olduğu üçün hind dilləri ilə yaxından qohumdur. Dil tədricən unudulur.

Ləzgilər - Dağıstan və Azərbaycanda yaşayırlar. Azərbaycanda əsasən Qusar, Quba, Xaçmaz rayonları ərazisində kompakt halda, eləcə də Bakı, Gəncə, Sumqayıt və Mingəçevir

şəhərlərində, Qəbələ, İsmayıllı, Oğuz, Göyçay rayonlarında yaşayırlar. Onların əksəriyyəti islam dininə etiqad edir. Dilləri ləzgi dilidir.

Lahıclar - tatların bir qolunu təşkil edirlər. İsmayıllının Lahıç qəsəbəsində yaşayırlar. Lahıç dili İsmayıllıda yaşayan tatların dilidir. Dəmir üzərində döymə və misgərliklə məşğuldurlar. İslam dininə etiqad edirlər.

Polyaklar - Azərbaycana polyakların gəlməsi XVII əsrin əvvəllərindən başlayır. Hazırda ölkəmizdə 200 nəfərə yaxın polyak yaşayır. Dilləri polyak dilidir. Bu gün Bakıda, Gəncədə, Zaqatalada və Qubada polyaklara məxsus katolik kilsələr mövcuddur.

Ruslar - XIX əsrdə Azərbaycana köçürülən rus əhalisini iki qrupa bölmək olar. Həmin əsrin 70-80-ci illərindən sonra burada məskunlaşan ruslar, digər qrup isə xristian dininin müxtəlif cərəyanlarına məxsus olan təriqətçilər idi (molokanlar). Hazırda Azərbaycanda molokanlar, əsasən Bakı, Sumqayıt, Şamaxı, İsmayıllı, Gədəbəy və Qubada yaşayırlar. Onlar öz adət-ənənələrini, dillərini və dini baxışlarını qoruyub saxlamaqla yanaşı, həmin ərazidə yaşayan yerli azərbaycanlılarla qarşılıqlı ünsiyyət də qurmuşlar. XX əsrin 20-30-cu illərində Azərbaycana rusların miqrasiyası güclü olmuşdur. Onlar təsərrüfatın müxtəlif sahələrinə aid mütəxəssislərdən, alimlərdən, fəhlələrdən ibarət idi.

Rutullar - Azərbaycanda və Rusiyada etnik qrupdur. İslam dininə etiqad edirlər. Əsas dilləri rutul dilidir. Bununla bərabər rutullar yaşadıkları ölkələrin də dillərini çox yaxşı səviyyədə bilirlər (müvafiq olaraq Azərbaycan və rus dillərini). Azərbaycanda əsasən Şəki şəhərinin Şin və Qaynarca kəndlərində yaşayırlar.

Saxurlar - Saxur dili Azərbaycanda və Dağıstanda danışılan ləzgi dillərindən biridir. Azərbaycanda əsasən Zaqatala və Qax

rayonlarında, Dağıstanda isə Rutul rayonunda yerləşən saxur kəndlərində işlənir. Danışanların sayı 22 min nəfərdir. Saxurlar islam dininə etiqad edirlər. Maraqlıdır ki, saxur dilində ismin 18 halı, feilin 7 növü vardır.

Şahdağ xalqları və ya Şahdağ milli etnik qrupuna daxil olan etnoslar - Quba rayonunun Buduq, Cek, Əlik, Haput, Qrız, Xınalıq və Yergüc kəndlərinin adlarına müvafiq olaraq buduqlular, ceklilər, əliklilər, haputlular, qrızlılar, xınalıqlılar, yergüclülər adlanır. Say etibarı ilə az olsalar da, bu kəndlərin hərəsinin əhalisi ayrı-ayrılıqda bir etnik qrupdur. Bunların da hərəsinin öz dili var və o dildə danışirlar.

Talışlar - Azərbaycan Respublikasının cənub-şərqində, əsasən Lənkəran, Astara, Masallı və Lerik rayonlarında və eləcə də İranın şimalında yaşayan xalqdır. İran dil ailəsinə mənsub olan talış dilində danışirlar.

Tatlar - Azərbaycanın əsasən Quba, Xızı və Xaçmaz rayonlarında və bəzi Bakı kəndlərində yaşayan azsaylı xalqdır. Tat dilində danışirlar.

Tatarlar - Tatar icmasının Azərbaycanda məskunlaşması XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. O vaxt tatarların bir qismi bu yerlərə çarizm tərəfindən sürgün edilmiş, digər qismi isə Bakının neft sənayesində işləmək məqsədilə gəlmişdi. Onlar türk dillərinin qıpçaq qrupuna aid olan tatar dilində danışirlar. Dini inanclarına görə müsəlmandırlar. Kiçik bir qrupları xristian (pravoslav) dininə sitayiş edir.

Udilər - Dünyanın etnik xəritəsində udi (bəzi mənbələrdə uдин) adlı etnos yalnız Azərbaycanın ərazisində mövcuddur. Udilər Qafqazın qədim sakinlərindəndir, dilləri Qafqaz dilləri ailəsinin ləzgi yarımqrupuna məxsus olmuş, çoxlu qədim ünsürləri qoruyub saxlaya bilmişlər. Udi dilinin əlifbası yoxdur. Azərbaycanın köklü, aborigen etnoslarından biridir. Bu etnos qədim Qafqaz Albaniyasının Uti əyalətində, XIX əsrdə isə Nuxa

(indiki Şəki rayonu) bölgəsinin bir neçə yaşayış məntəqəsində məskunlaşmışlar. Müasir dövrdə başlıca olaraq Qəbələ rayonunun Nic kəndində və qismən də Oğuz rayon mərkəzində yaşayırlar. Tarixən Günəşə, Aya sitayiş edən udilər IV əsrin əvvəllərində xristianlığı qəbul etmiş və bu günə kimi dinini saxlamışlar.

Ukraynalılar - Ukraynalılar şərqi slavyanların bir qoludur. Müstəqil etnik birlik kimi ukrayna xalqı XVI əsrdə formalaşmışdır. Azərbaycanda XIX əsrin əvvəllərindən məskunlaşmışlar. Ukrayna dili rus dili ilə xeyli ortaq cəhətlərə malikdir.

Yəhudilər - əsrlər öncə İrandan gəlmişlər. Onların yeganə varisləri olan dağ yəhudiləri təkcə Quba rayonundakı Qırmızı Qəsəbədə kompakt halında, Oğuz rayon mərkəzində və Bakıda yaşayırlar. Dilləri ivrit adlanır.

Yunanlar - Azərbaycanda yaşayan yunanlar əsasən Pont yunanlarının törəmələridir. Onlar vaxtı ilə Osmanlı imperiyasını tərk edərək bölgəyə gəlmişlər. Son siyahıya alınmaya görə Azərbaycanda cəmi 535 yunanın yaşadığı məlum olmuşdur. Onlar əsasən Bakıda, az miqdarda Sumqayıtda, Qaxda, Gəncədə, Qubada və Xaçmazda yaşayırlar. Ana dilləri yunan dilidir. Azərbaycan dilində sərbəst danışirlər.

Azərbaycan dili dünya dilləri içərisində öz gözəlliyi, öz avazı ilə seçilən, uzaq tariximizi bu gün də yaşatmağa kömək edən bir dildir. Hər şey ana dilindən başlayır və o, ana südü qədər müqəddəsdir. Burada Ana dilimizi təbliğ edən hər birimiz əli silahlı əsgər kimi onun keşiyini çəkməli, canıyla, qanıyla Vətənə bağlı bir vətəndaş kimi dilimizi sevdirməyi bacarmalıyıq. Biz bu fikirləri təkcə bir gün uşaqlara aşılammalıyıq, müəllim hər dəfə sinifə daxil olduğu ilk andan, son anadək buna xidmət etməlidir. Bu gün I-V siniflərdə kurikulumun tətbiqi müəllimlər qarşısında ana dilimizin yüksək səviyyədə tədrisi ilə də bağlı geniş

imkanlar açır. Onlar bu imkanlardan yararlanmağa çalışmalıdırlar, çünki uşağda Vətənə, xalqa, onun tarixinə, dilinə sevgi lap kiçik yaşlarından başlayır.

Dil xalqın, millətin ən böyük sərvətidir. Dünyanın ən böyük insanları öz dövrlərində dilə yüksək qiymət vermiş, insanları öz ana dilində danışmağa çağırmış, milli dilin inkişafında, onun qorunub saxlanması bir çox işlər görmüşlər. Yunan filosofu Aristotel, Türk lideri Mustafa Kamal Atatürk, Ulu öndər Heydər Əliyev, ədəbiyyatçılarımızdan Firidun bəy Köçərli, Mirzə İbrahimov, Həsən bəy Zərdabi və b. dilə yüksək qiymət vermiş, onun qorunub saxlanması xüsusi xidmətlər göstərmişlər. Bu vəsaitə dilçi-alim Nizami Xudiyevin “Zamanın axarı” kitabından xalqının yoxsulluqdan, savadsızlıqdan çıxması, dilinin inkişafı, elmin qapısının qara çarşablı qadınların üzünə açılması üçün çoxlu işlər görmüş Həsən bəy Zərdabi haqqında yazdığı ssenarini də daxil etmişik.

Aparıcı: Azərbaycan dili türk dilləri ailəsinin oğuz qrupuna daxil olan qədim və zəngin bir dildir. Təşəkkülü miladdan əvvəlki dövrlərə gedib çıxan bu dilin ifadə zənginliyi, axıcılığı və sadəliyi, səlihtə ahəngi onu dünyada ən şirin dillərdən biri kimi tanıtmış, şöhrətləndirmişdir. Ana dilimin şirinliyindən danışarkən bir əhvalat yadıma düşür.

Ərəb ölkələrindən birində təhsil alan azərbaycanlıların yanına öz həmvətəni gəlir. Şagird ustadından icazə alaraq həmvətəni ilə öz ana dilində danışmağa başlayır. Qonağı gedəndən sonra ustad öz şagirdinə yanaşır hansı dildə danışdıqlarını soruşur. Şagird Azərbaycan dilində söhbət etdiklərini bildirir. Ustad bir anlıq susub sonra onların bütün danışdıqlarının, elə Azərbaycan dilində təkrar edir.

Ssenari

-H.Zərdabi küçədə gəzən ayaqyalın, üstü-başı çirkli, yoxsul uşaqlara baxaraq çox nigaran bir ovqata gəlir. Birdən faytonda gələn bir bəy Həsən bəyi görüb deyir:

-Ay uşaq, bir saxla görüm. Axı deyəsən bu Həsən bəydi.

Faytonçu faytonu saxlayır. Həmin bəy Həsən bəyi çağırır:

-Həsən bəy, yolun hansı tərəfədir?

Həsən bəy faytona tərəf gələ-gələ cavab verir:

-Üzü şəhərə tərəf.

-Gəl otur bir yerdə gedək. Bir az söhbətləşək.

Həsən bəy faytona çatıb:

-Salaməleykum, - deyir və qalxır faytona.

-Ya Allah, ya Allah – deyib bəy də salam verir.

Fayton tərpnir. Bəy soruşur:

-Xeyir ola. Üzü şəhərə tərəf ? Yoxsa yayı burada keçirəcəksiniz?

-Bilirsən bəy, siz fikirləşdiyinizdən daha vacib işlər var.

Bəy maraqla ona baxıb soruşur:

-Ay səni sağ olmuş, yayın bu isti bürkülü vədəsində istirahətdən vacib hansı iş ola bilər ki? Hə?

-Bəy məsələ burasındadır ki, biz burada istirahət edirik, amma onlarla müsəlman övladı ac, susuz, çirkab içində küçələrdə dolaşır.

-Dolaşırlar, dolaşsınlar da. Onlardan bizə nə?

-Mən istəyirəm həmin uşaqları bir yerə toplayıb onlara elm, savad öyrədək.

-Öyrədək də.

-Amma o var ki, mən bir “xeyriyyə cəmiyyəti” yaratmaq istəyirəm.

-O nə üçün?

-İstəyirəm kasıb uşaqları həmin cəmiyyətin hesabına təhsil alsınlar.

-Cəmiyyət deyəndə ki, (bir qədər düşünür) yəni bizim hesabımıza?

-Sizlərin köməyi hesabına, inşallah.

-Həsən bəy, vallah çətin məsələdi. Ay kişi, nəyinə lazımdır? Bəyəm bu millətin dərini çəkmək elə sənə qalib?

Həsən bəy bir şey deməyib sakitcə fikrə gedir. Bəy faytondan yerə düşüb deyir:

-Gedək səni nahara qonaq eləyim. Yəqin acsan.

Həsən bəy cavab verir:

Çox sağ olun. Siz gedin nuş eləyin. Mən də görüm o bəylər nə fikirləşirlər.

-Bəy, özünü çox yorma. Onsuz da bu iş baş tutmayacaq. Ay kişi, nəyinə lazımdır? Xalqın dərini-səri bəyəm sənə qalib?

Həsən bəy başını yelləyib deyir: (faytonçuya)

-Sür gedək

Həsən bəy Zərdabi: - Xalq üçün yaşamaq – bu mənim məsləkimdir. Nə qədər çətin olsa da mən bu yoldan dönməyəcəyəm. Çünki ayrı bir yolumda yoxdur. Xalqın, millətin bu günü, sabahı uğrunda çalışmaq, onları cəhalət və nadanlıq qaranlığından işıqlı günə çıxarmağa çalışmaqdan özgə yaxşı nə ola bilər. Balalarımızı oxutmaq, savadlandırmaq, onların gözünü açmaq, millətimizi irəli getmiş xalqlarla bir sırada görmək-bax, bütün bunlar mənim amalım, arzumdur. Mən bu yolda çalışmaqdan qürur duyuram. Əgər insanın canında çalışmaq həvəsi varsa, o, hər hansı bir xeyir iş görmək istəyirsə, buna mütləq nail olacaq. Əsas odur ki, bu yolda durmadan düşünsün, ürəyi yorulmadan döyünsün, arzuya çatmaq üçün yollar axtarsın. Heç bir qara qüvvə mənə mane olub yolumdan döndərə bilməz, inadımı sındıra bilməz. Nə qədər ki, ömrüm var, bütün qüvvəmlə xalqım üçün çalışacağam.

Ədəbiyyat siyahısı:

Abdulla K. M. Dilçiliyə səyahət : Dilçi olmayanlar üçün dilçilik. - Bakı : Mütərcim, 2010. - 200 s.

Aydın A.A. Mənşəyinə görə şəxs adları lüğəti. - Bakı : Şirvanəşr, 2010. - 164 s.

Çobanzadə B.V. Seçilmiş əsərləri : 5 cilddə. I cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 336 s.

Çobanzadə B.V. Seçilmiş əsərləri : 5 cilddə. II cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 368 s.

Çobanzadə B.V. Seçilmiş əsərləri : 5 cilddə. III cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 344 s.

Çobanzadə B.V. Seçilmiş əsərləri : 5 cilddə. IV cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 200 s.

Çobanzadə B.V. Seçilmiş əsərləri : 5 cilddə. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 264 s.

Dədə Qorqud Kitabı : ensiklopedik lüğət. - Bakı : Öndər, 2004. - 368 s. - (Azərbaycan xalq ədəbiyyatı).

Əhmədova S.A. Heydər Əliyevin dil siyasəti : monoqrafiya. - Bakı : İncə nəşriyyat evi, 2010. - 231 s.

Əliyev H.Ə. Deyilən söz yadigardır. - Bakı : MBM, 2008. - 32 s.

Heydər Əliyevin dil siyasəti : rəsmi sənədlər. - Bakı : Şirvanəşr, 2009. - 133 s.

Heyət C.M. Dilimiz, ədəbiyyatımız və kimliyimiz uğrunda. - Bakı : Elm və Təhsil, 2011. - 704 s.

Xəlilov B.Ə. Bəxtiyar Vahabzadənin dilçilik görüşləri. - Bakı : Bakı Çap Evi, 2014. - 244 s.

Xəlilov B.Ə. İsmayıl Şıxlının dilçilik görüşləri. - Bakı : Bakı Çap Evi, 2014. - 170 s.

Xəlilov B.Ə. Müasir Azərbaycan dili : dərslik. - Bakı : Bakı Çap Evi, 2013. - 310 s.

Xudiyev N.M. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. - Bakı : Təhsil, 1997. - 288 s.

Xudiyev N. Xalqın tarixi haqqı: dilimiz, varlığımız. - Bakı : Azərbaycan, 2003. - 336 s.

Xudiyev N. Zamanın axarı ilə : məqalələr, rəylər, müsahibələr, xatirələr, çıxışlar, ssenarilər. - Bakı : Azərənəşr, 2004. - 744 s.

Kaşğari M. Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. I cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 512 s.

Kaşğari M. Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. II cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 400 s.

Kaşğari M. Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. III cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 400 s.

Kaşğari M. Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. IV cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 752 s.

Qorqud Ə. F. Dədə Qorqud Sözü : üçüncü kitab. - Bakı : Maarif, 1999. - 348 s.

Qoşalı Ə. Altun Bitig : Qızıl kitab. - Bakı : Vektor, 2007. - 120 s.

Quliyeva Y.S. Mahmud Kaşğarinin oğuz dünyası. - Bakı : Adiloğlu, 2010. - 192 s.

Mehdi N. Azərbaycan bilinmələrindən sezilən nəsələr : Nəsələrlə nəsələr arasında. - Bakı : 2003. - 172 s.

Məhərrəmli Q. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti. - Bakı : Altun Kitab, 2015. - 288 s.

Məmmədli Q. İmzalar - Bakı : Xatun Plyus, 2010. - 146 s.

Ozanlı Q. Ulu xalq, Ulu inam, Ulu dil. - Bakı : Kitab klubu, 2014. - 96 s.

Serebrennikov B.A. Türk dillərinin müqayisəli tarixi qrammatikası. - Bakı : Səda, 2002. - 381 s.

Tanrıverdiyev Ə.V. Qədim Türk mənbələrində yaşayan şəxs adları. - Bakı : Nurlan, 2009. - 442 s.

Təkləli M.A. Rus dilində türk sözləri. - Bakı : Nurlar, 2006. - 272 s.

Türk mənşəli Azərbaycan şəxs adları sözlüyü. - Bakı : AzAtam, 2004. - 32 s.

**Dil və mədəniyyət rngarngliliyini qoruyub saxlamaq
n qeyd edilən – Beynəlxalq Ana Dili Günü**

(metodik vəsait)

Ünvan:AZ-1022 Bakı h.,S.Vurğun k.88;

E-mail: childlibbaku@yahoo.com

URL:www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika
Uaq Kitabxanasında
ap olunmuşdur.

Sifariş: 17

Çapa

imzalanmışdır:17.02.2021

Tirajı:100

Pulsuz